

החיסכון¹

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשיעור החיסכון לא חל, כנראה, ב־1962 שינוי של ממש הן במשק הלאומי בכללו והן בסקטור משקי הבית והעסקים.² חיסכון הסקטור הציבורי וחברות הסקטור הציבורי לא גדל כלל או אף פחת במידה ניכרת — הכל לפי הגדרת החיסכון שעליה אנו מסתמכים. בשיעור החיסכון מתוך ההכנסה מפעילות כלכלית לא חל שינוי בעל משמעות באף אחד מן הסקטורים, אולם בחיסכון מתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי (כלומר הכנסה מפעילות כלכלית בצירוף ההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ) חלו מספר שינויים ברורים, שהבולט בהם הוא הירידה בחיסכון הסקטור הציבורי מ־20 ל־7 אחוזים מכלל התקבולים, להוציא אשראי. התפתחות זו יש ליחס לירידה הרבה בהעברות מחוץ-לארץ לממשלה, ולעלייה בהוצאות השוטפות, שמקורה בגידול רב בהוצאות הביטחון.

שינויים מובהקים אחרים בשיעור החיסכון מתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי, היו ירידה ניכרת בחיסכון המוסדות שלא למטרת רווח ועלייה בולטת פחות בחיסכון העסקים ומשקי הבית יחד.³ ההפרדה בין שני סקטורים מרכזיים אלה רחוקה מהיות מושלמת, אולם מתוך הנתונים המצויים מסתבר, שהעסקים הפרטיים הגדילו את החיסכון מתוך ההכנסה הרגילה יותר מכל סקטור אחר. צריכת משקי הבית גדלה, אמנם, יותר מאשר הכנסתם המקומית, אולם מרבית תוספת התקבולים החד-צדדיים, אשר במטבע ישראלי הגיעה להיקף ניכר, הופנתה לא להגדלת הצריכה אלא להגדלת הנכסים, ובכך גדל איפוא החיסכון מתוך כלל התקבולים.

תיאור זה של מגמות החיסכון טעון הסתייגות, שכן השוואה בין 1962 ל־1961 מותנית בפיתרון בעיות מושגיות, חשבונאיות וסטטיסטיות, הקשורות בפיחות. השינויים הבולטים ביותר בנתוני החיסכון ב־1962 מבחינת המשק הלאומי, אינם שינויים ריאליים אלא שינויים חשבונאיים, הנעוצים בשינוי שער חליפין שעליו מבוססים החישובים. תיקונים חשובים הוכנסו גם במדידת ההשקעה והתוצר הלאומי. השינוי החשבונאי, הנעוץ בפיחות, ממחיש עובדה שצוינה בדו"חות קודמים והיא, כי מגמת העלייה בחיסכון הנקי מתוך ההכנסה הלאומית לא היתה אלא תוצאה של שימוש בשער החליפין הרשמי, הבלתי מציאותי במידה גדלה והולכת.

השפעת שינוי שער החליפין על מדידת החיסכון הנומינלי מתבטאת בגידול הוצאות הצריכה,

¹ לאחר מסירת פרק זה לדפוס הוכנס שינוי באומדן התקבולים החד-צדדיים של הסקטור הציבורי מחוץ-לארץ: 13 מיליון ל"י (7.3 מיליון דולר), שנרשמו ב־1961 כתקבולים חד-צדדיים, הם למעשה הלוואות לזמן ארוך. 13 מיליון ל"י (4.7 מיליון דולר), שנרשמו ב־1962 כהלוואות לזמן ארוך, הם למעשה תקבולים חד-צדדיים. תיקון זה משנה במקצת את דרך מימון עודפי הביקוש של הסקטור הציבורי, אך לא את המסקנות העיקריות של הפרק.

² לרבות המוסדות הבנקאיים והכספיים.

³ מסקנות אלה מבוססות על השוואה בין 1962 ל־1961 לאחר התאמה, המעמידה את שערי החליפין בשתי השנים על בסיס משותף. (שיטת החישוב מוסברת להלן, ותפורט בנספח לדו"ח זה). בלא התאמה זו, אלא על יסוד שערי החליפין הרשמיים אין שינוי בחיסכון המוסדות שלא למטרת רווח, ואילו בשיעור החיסכון של סקטור העסקים ומשקי הבית ניכרת עליית־מה.

החיסכון הלאומי, לפי שלוש הגדרות, 1955 עד 1962

(מחירים שוטפים)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1				
החיסכון הנקי			סך כל התקבולים להוציא אשראי (2)+(6)	סך כל ההעברות מחוץ-לארץ (3)+(5)	העברות מחוץ-לארץ בחשבון ... הון	הכנסה הפנויה (2)+(3)	העברות מחוץ-לארץ בחשבון ... שוטף	התוצר הלאומי ... הנקי	הבלאי	השנה			
מתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי	מתוך ההכנסה הפנויה	מתוך התוצר הלאומי הנקי	מיליוני ל"י										
מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י			
אחוזים	אחוזים	אחוזים	אחוזים										
לפי שער של 1.80 ל"י לדולר													
16.8	406	5.9	127	1.3	27	2,422	379	279	2,143	100	2,043	174	1955
10.9	312	1.2	32	-4.9	-120	2,871	432	280	2,591	152	2,439	214	1956
14.4	475	7.1	216	1.4	39	3,290	436	259	3,031	177	2,854	253	1957
16.3	621	8.3	287	3.0	98	3,807	523	334	3,473	189	3,234	283	1958
16.3	705	10.0	403	5.4	206	4,312	498	302	4,010	197	3,813	316	1959
14.7	765	8.3	404	4.9	208	5,209	557	361	4,848	196	4,252	364	1960
16.6	940	9.9	516	6.1	307	5,649	634	424	5,225	209	5,016	430	1961
לפי שער של 2.88 ל"י לדולר *													
16.9	1,028	6.5	350	0.3	16	6,099	1,012	678	5,421	334	5,087	494	1961
14.7	1,021	6.5	410	1.4	82	2,925	939	611	6,314	328	5,986	616	1962

לפי שער של 2.88 ל"י לדולר *

לפי שער של 1.80 ל"י לדולר

* השער הרשמי הממוצע ב-1962; רמת המחירים לגבי 1961 כאן היא איפוא בנקודת ביניים, בין זו של 1961 לזו של 1962.

** הגדרת התוצר הלאומי בפרק זה מותאמת לנתוני פרק ז' על הצריכה הציבורית, ולכן שונים במקצת לנתוני התוצר כאן מאלה המובאים בפרק ב', "המקורות, התוצר וההכנסות". אומדני החיסכון הלאומי מושפעים רק במעט על ידי התאמה זו.

*** ההפרדה בין העברות בחשבון שוטף להעברות בחשבון הון היא בהחזקת קידוכ בלבד (נגם מבחינה מושגית מן הנמנע להגיע, כנראה, לכלל הפרדה מלאה). ואינה באה אלא לרמוז על ההכנסה הפנויה, הנמצאת בין ההכנסה הלאומית לבין סך כל התקבולים, להוציא אשראי, והיא המכוננת את התנהגות הפרט, גם אם אינה ניתנת למדידה מדויקת.

שמרכיב הייבוא בהן מתייקר, בעוד שבהכנסות המקומיות חלה עלייה קטנה הרבה יותר. לעומת זאת גדל בשיעור ניכר ערכן של ההעברות החד־צדדיות מחוץ לארץ.¹ אם לאחר שינוי השער נשארת הצריכה קבועה בגודלה הריאלי, היא בוטלה איפוא חלק גדול יותר מן ההכנסה הלאומית, ומניחה חלק קטן יותר לחיסכון. העלייה בתקבולי ההעברה מחוץ לארץ והפרשי השיעור של נכסים, שהיו צמודים לערך המטבע, איפשרו לסקטורים שונים — משקי הבית, המוסדות שלא למטרת רווח והמוסדות הלאומיים — ב־1962 לקיים את רמת הצריכה הריאלית הקודמת, ואף להגדילה, בלא שישתנה היחס בין הוצאות הצריכה לסך התקבולים.² במסגרת המדידה המבוססת על שערי החליפין הרשמיים, בלא ההתאמה הנזכרת, חלה בכל אחד מן הסקטורים ירידה בחיסכון מתוך ההכנסה הלאומית לעומת 1961 — הן ברמתו המוחלטת והן בשיעורו ביחס להכנסה. בעיקרה אין ירידה זו משקפת שינויי התנהגות, אלא שינויי הגדרה, המשנים את משקל ההכנסה המקומית בכלל התקבולים. שינוי זה הוא בעל משמעות חשובה: אם אמנם משקף שער החליפין החדש ביתר מהימנות את ערכם של מקורות החוץ לגבי המשק הישראלי לא רק ב־1962, אלא גם תקופת־מה לפני כן (לפחות ב־1961), כי אז יש בשינוי ההגדרה כדי להבליט את מידת אומדן־היתר של החיסכון מתוך ההכנסה הלאומית ב־1961 ובשנים שקדמו לה. מתוך המדידה המבוססת על שער חליפין קבוע מסתבר כי לאמיתו של דבר לא היה החיסכון מתוך ההכנסה הלאומית ב־1961 גבוה מאשר ב־1962, ואולי היה אף נמוך יותר (ראה לוחות י"ט-1, י"ט-2 וי"ט-3).

נוסף על השינויים החשבונאיים מנקודת הראות של המשק הלאומי והחשבונות הלאומיים, חולל שינוי שער החליפין כמה שינויים ריאליים במשק, שהיתה להם, ודאי, השפעה על ההתנהגות גם בתחום החיסכון. הבולט בין אלה הוא העברת מקורות לרשות הסקטורים הפרטיים בעקבות עליית ערכן במטבע מקומי של ההעברות החד־צדדיות מחוץ לארץ.³ היה מקום לצפות שהתפתחות זו תגדיל את הצריכה הפרטית ותוריד את שיעור החיסכון הריאלי מתוך ההכנסות המקומיות, אולם מסתבר שלא חל שינוי מעין זה; הסקטור הפרטי השתמש בתוספת ההעברות לשם השקעה בנכסים, לפחות באופן ארעי.⁴

בגלל קיומם של נכסים והתחייבויות צמודים לשער החליפין חולל הפיחות שינויים מסוימים בהתחלוקת ההון בין הסקטורים, אך אין עדיין אפשרות לסכם את ההשפעה הנקייה של שינויים אלה על הונו של כל אחד מן הסקטורים.

הפיחות העלה את מחירי ההשקעה לעומת מחירי הצריכה ורמת המחירים הכללית, ולכך היתה השפעה נוספת על החיסכון. מקורו של שינוי יחסי זה הוא במשקל הגבוה יותר של מרכיב היבוא בהשקעות ובעלייה הרבה יותר בשער החליפין האפקטיבי לגביו. בכך בוטלה במידה רבה התמיכה הסמויה ליבוא ציוד (ולבלאי) שהיתה קיימת קודם לכן. גם ללא שינוי ברמת המחירים הכללית נדרשת עתה איפוא רמה גבוהה יותר של חיסכון לצורך מימון אותה רמה של השקעה ריאלית. מן הדין להדגיש כי שער חליפין נמוך לציוד אינו אמצעי נאות לעידוד השקעות, שכן יש בו משום מתן עידוד ליבוא, בכך ששיעור התמיכה עומד ביחס ישיר למרכיב היבוא בהשקעה. נוסף לתיקונים קלים באומדני החשבונות הלאומיים, שהם דבר שבשיגרה, הוכנסו השנה שני

¹ דרך הסבר אחרת היא שגדל ערך השימושים במטבע מקומי. גידול זה מקורו בעליית מחיר היבוא, ולא בגידול התוצר הלאומי. התוצאה היא שהצריכה גדלה, ללא שינוי הכרחי בהכנסה המקומית.

² כך אמנם נהגו משקי הבית, המוסדות שלא למטרת רווח והמוסדות הלאומיים; הממשלה, שתקבוליה מהעברות חד־צדדיות פחתו בהרבה לעומת 1961, בעוד שהוצאותיה עלו עם עליית מחירי הצריכה וההשקעה, ראתה צורך לא רק ללוות יותר, אלא אף להשתמש בחלק מתקבולי תקציב הפיתוח לכיסוי הוצאותיה השוטפות, לרבות הוצאות ביטחון.

³ נוסף על הגידול בהיקף העברות הפרטים במטבע חוץ.

⁴ אין להתעלם מכך שתוצאה "ריאלית" זו מבוססת על השוואת נתוני 1962 לאלה של 1961, שהותאמו לשער החליפין החדש. התאמה זו יש לה טעם, עקרונית, אך היא מכילה כמה מקורות אפשריים של טעות באומדן. גישה שונה להתאמת נתוני 1961, שתיאורה המפורט יובא בנספח לדו"ח זה מביאה לידי מסקנות שונות.

שינויים גדולים המשפיעים על אומדני החיסכון במישרין. לראשונה נכלל כאן בנתוני ההשקעה אומדן שינויי המלאי וכן הוגדל במידה ניכרת אומדן ההשקעה בבנייה הפרטית למגורים ולמטרות אחרות.¹ שתי תוספות אלה לאומדן ההשקעה מגדילות כמובן את אומדן החיסכון, המחושב כיתרה על ידי ניכוי הצריכה מן התוצר הלאומי, ובהן ההסבר לתיקון הניכר כלפי מעלה באומדן החיסכון הנקי מ-1955 ואילך. עם זאת אין לתיקון זה השפעה רבה על השינויים בחיסכון משנה לשנה. שני שינויים אלה מגדילים את אומדן החיסכון של הסקטור הפרטי — השינויים במלאי את חיסכון העסקים, והשינויים בבנייה הפרטית. בעיקר את חיסכון משקי הבית. נראה איפוא, שהטענה על רמתו הנמוכה של החיסכון בישראל היתה מבוססת בחלקה על הטיות בחשבונות הלאומיים.

2. החיסכון לפי שלוש הגדרות

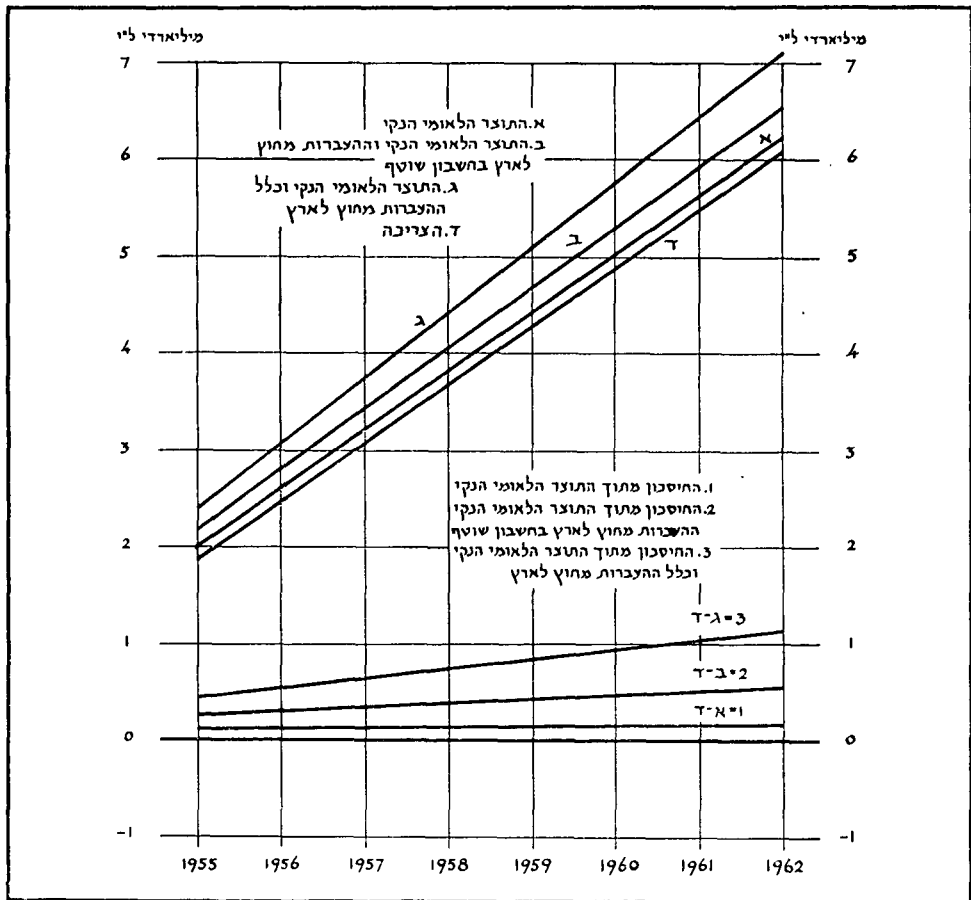
על אף השינויים בשיטות האומדן, נמוך שיעור החיסכון הלאומי הנקי ביחס להכנסה הלאומית, ואין בו מגמה של עלייה מאז 1955 — כשאנו מסתמכים על שער חליפין מציאותי. אולם אין פירוש הדבר שההתנהגות בתחום החיסכון במשק הישראלי היא יוצאת-דופן לפי קנה-המידה המקובל בשימוש היומיומי, המודד את החיסכון ביחס לתקבולים הסדירים פחות או יותר, להוציא אשראי. הסתירה הקיימת כאן לכאורה נעוצה בתנאיו המיוחדים של המשק הישראלי. יש חיסכון במשק הישראלי, והוא אף גדל, אולם מקורו של חיסכון זה ברובו הוא בתקבולים שלא מתוך הכנסה מפעילות כלכלית. הצריכה היתה במשך כל התקופה קטנה מעט בהיקפה מההכנסה מפעילות כלכלית (התוצר הלאומי), בעוד שהחיסכון, במשמעותו הרחבה יותר, לפי קנה המידה היומיומי, היה גבוה מעט מן התקבולים החד-צדדיים. היקפו המוחלט של החיסכון, במשמעותו הרחבה, גדל, אולם אין לגלות עלייה ברורה בשיעור החיסכון, לפי אף אחת מן ההגדרות. החיסכון נמדד כאן בעזרת שלושה קני-מידה שונים. האחד מבוסס על ההגדרה הצרה ביותר של מושג ההכנסה — ההכנסה מפעילות כלכלית (התוצר הלאומי); השני — על הגדרה רחבה יותר, הרואה גם בהעברות השוטפות מחוץ לארץ חלק מן ההכנסה הקובעת את ההתנהגות בתחום החיסכון (ההכנסה הפנויה); והשלישי — על ההגדרה הרחבה ביותר, הכוללת בתחום ההכנסה את כלל ההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ.

כל שלוש הגדרות החיסכון יש להן משמעות, כל אחת לצרכים שונים. ההיזקקות לשלוש הגדרות כאחת יש בה כדי לסבך את תיאור המצב, אולם קושי זה הוא תוצאה ישירה של הפער הניכר בין כלל התקבולים, להוציא אשראי, לבין ההכנסה הלאומית. בארצות שבהן אין פער מעין זה, אין ההכנסה הלאומית, ההכנסה הפנויה (במשמעות שניתנה לה כאן) וכלל התקבולים, להוציא אשראי, נבדלים כמעט זה מזה, וכל שלוש דרכי המדידה של החיסכון מביאות לאותה תוצאה.

שיעור החיסכון מתוך ההכנסה הלאומית הוא קנה-המידה המקובל לחיסכון הלאומי, אולם מודד זה יש לו שימוש מוגבל בלבד לגבי המשק הישראלי — למדידת חלקם של המקורות המקומיים במימון ההשקעה במשק. לצורך הערכת ההתפתחויות בתחום החיסכון מבחינת התנהגות הציבור יש להיוקק להגדרה השנייה, המבוססת על ההכנסה הכוללת את ההעברות השוטפות מחוץ לארץ, שהיא הקרובה ביותר למושג ההכנסה הפנויה במשמעותו המקובלת לגבי משקי-הבית. בגלל הקושי להבחין בין העברות שוטפות מחוץ לארץ לבין שאר ההעברות מובא גם החיסכון על יסוד הגדרה שלישית של ההכנסה, הכוללת את כלל התקבולים (לרבות העברות בחשבון-הון).

¹ אומדני שינויים במלאי לא נערכו עד עתה בהעדר נתונים מספיקים. שינוי אומדן ההשקעה הפרטית בבנייה נבע מן הממצא שהבנייה הפרטית באזורים שלא היו כלולים במדגם היתה גדולה יותר מכפי שהונח קודם לכן.

החיסכון לפי הגדרות שונות, 1955 עד 1962 *

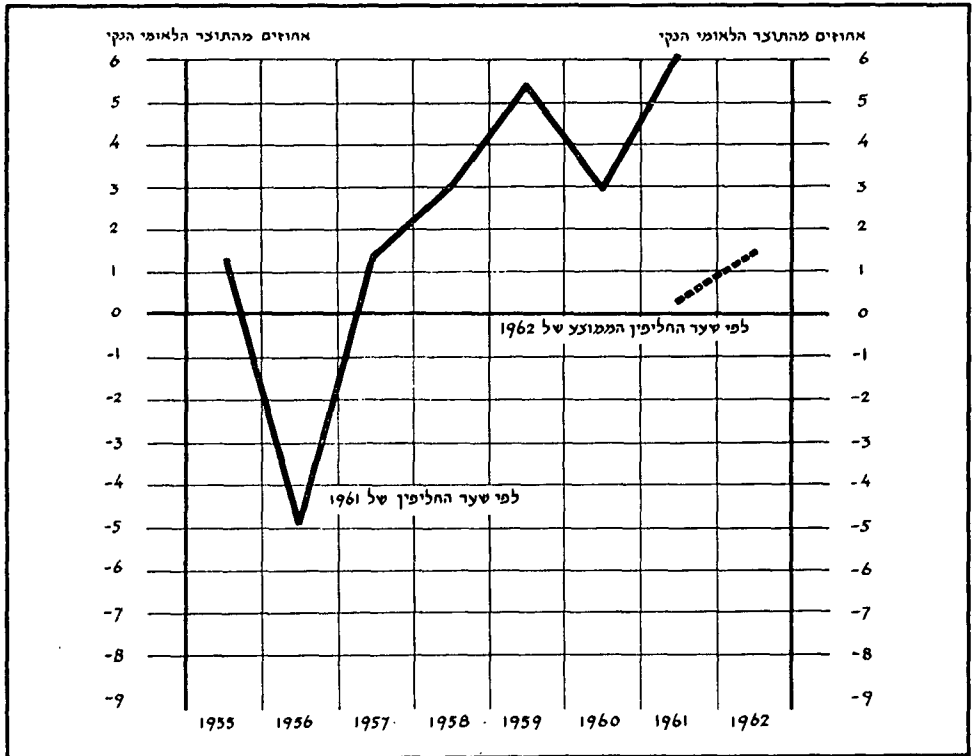
* על יסוד התאמה מורגת של שער החליפין.

להוציא אשראי — והיא בחזקת גבול עליון להיקף התקבולים היכולים לשמש בסיס למדידת החיסכון.

מתוך דיאגרמות י"ט-2 עד י"ט-4 מסתבר כי לפי כל שלש הגדרות ההכנסה לא חל שינוי מובהק בשיעור החיסכון.¹ השינויים הקלים שחלו תלויים כולם ברמתו של שיעור החיסכון ב-1955, ואין בהם כדי לשמש יסוד למסקנה על עלייה כלשהי בשיעור החיסכון. שיעור החיסכון, המושפע פחות מאחרים על-ידי השינוי בשער החליפין (דיאגרמה י"ט-4), הוא זה הנמדד ביחס להכנסה הלאומית בצירוף כל ההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ. ההפרש בין שתי המדידות על יסוד שערי החליפין, הישן והחדש, הוא זעיר. אין תימה בכך, שכן התוצאה העיקרית של שינוי שער החליפין היתה הגדלת ערכן של העברות מחוץ לארץ לעומת ההכנסה

¹ יש להתעלם מן ההטיה כלפי מעלה המשתקפת בפער בין שתי הנקודות המתייחסות לשנת 1961; שנת 1956 היתה יוצאת-דופן בשל גידול הרב בצריכה הציבורית, המשקף את גידול הוצאות הביטחון.

שיעור החיסכון מתוך ההכנסה מפעילות כלכלית (התוצר הלאומי הנקי),
1955 עד 1962

הלאומית. ביסודו של דבר לא הביא שינוי שער החליפין אלא לשינוי משקלן היחסי של ההעברות וההכנסות מפעילות כלכלית בתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי.

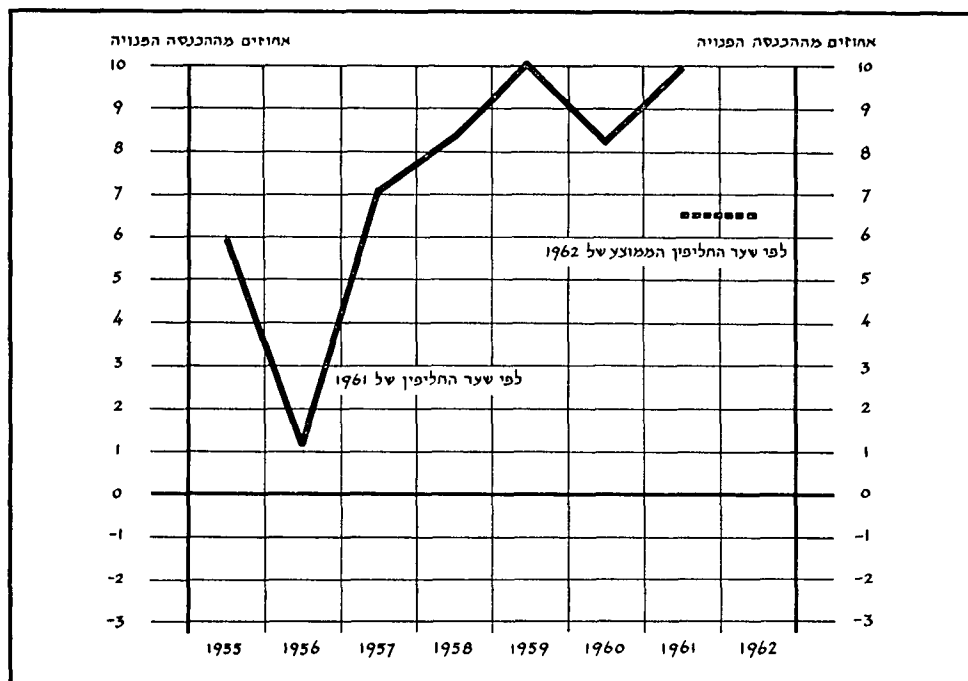
לפי ההגדרה השנייה נמדד החיסכון ביחס להכנסה מפעילות כלכלית בתוספת ההעברות השוטפות מחוץ-לארץ (להבדיל מתקבולים חד-פעמיים בחשבון הון). שיעור החיסכון לפי הגדרה זו מושפע על-ידי שינוי שער החליפין במידה רבה יותר. לעליית ערך ההעברות מחוץ לארץ בעקבות הפיחות יש כאן משקל מועט יותר לעומת הירידה היחסית בתוצר (או בהכנסה מפעילות כלכלית).¹

שיעור החיסכון המושפע במידה רבה ביותר על-ידי הפיחות הוא החיסכון מתוך ההכנסה מפעילות כלכלית (או התוצר). ההכנסה המשמשת יסוד למדידת החיסכון אינה כוללת, לפי הגדרה זו, אף חלק מהמקורות המועברים בתוקף שינוי השער מחשבון ההכנסה הלאומית לחשבון ההעברות מחוץ לארץ. על-יסוד הגדרה זו של החיסכון מתקבלת מתוך המדידה, המבוססת על

¹ יש לציין כי הנסיון להעריך את החלק שיש לראותו כסדיה או שוטף בכלל ההעברות החד צדדיות, הינו מסובך למדי עקרונית, וקשה עוד יותר לאור המיגבלות בנתונים. השנה נעשה לראשונה נסיון לאמוד חלק זה על מנת להשתמש במושג החיסכון מן ההכנסה הפנויה, שהוא הקרוב ביותר מבחינת בדיקת ההתנהגות למושג החיסכון המקובל בעולם (הדברים אמורים במיוחד בסקטור הפרטי).

דיאגרמה י"ס-3

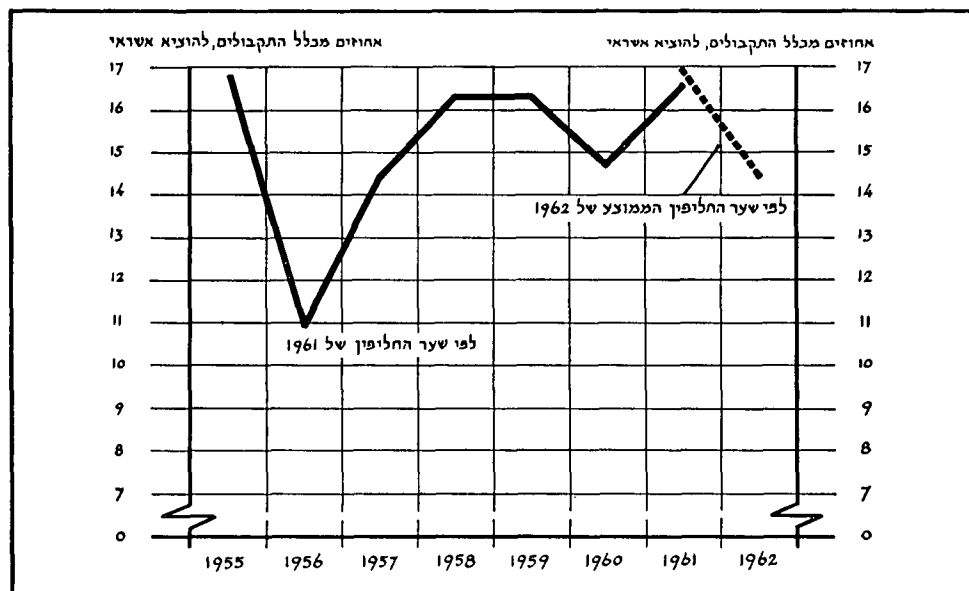
שיעור החיסכון מתוך "ההכנסה הפנויה", 1955 עד 1962

• התוצר הלאומי הנקי וההעברות מחוץ לארץ בחשבון שוטף.

דיאגרמה י"ס-4

שיעור החיסכון מתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי, 1955 עד 1962

שער חליפין עולה בהדרגה, עקומה אופקית כמעט, שפירושה חיסכון קבוע בערכים מוחלטים (ראה דיאגרמה י"ט-1).

3. החיסכון הציבורי והחיסכון הפרטי

התאמת אומדני החיסכון לגבי 1961, על יסוד שער החליפין של 1962, מאפשרת השוואה בין 1962 ל-1961, אך מגדילה גם את תחומי הטעות. בהעדר נתונים מספיקים גדלה אפשרות הטעות, כשאנו מגיעים לעניין ההרכב הסקטוראלי. שינויים בשיעורי החיסכון בין שתי השנים יש בהם כדי ללמד על שינויי התנהגות, רק כשהם מגיעים לממדים גדולים למדי, או אם יש להם חיוק ממקורות אחרים.

ההרכב הסקטוראלי של השינויים בחיסכון ב-1962 לעומת 1961, על יסוד שער החליפין החדש, מובא בלוח י"ט-2. בשיעור החיסכון מתוך ההכנסה הלאומית חלה עלייה קלה¹ לאחר שרמת החיסכון השלילי של הסקטור הציבורי נשארה ללא שינוי, בעוד שעליית-מה חלה בשיעור החיסכון של כל יתר הסקטורים האחרים יחד (משקי הבית, העסקים הפרטיים וחברות הסקטור הציבורי)². בתחום החיסכון הנקי נמוכים הנתונים המותאמים לשנת 1961 מהנתונים הבלתי מותאמים בשיעור רב יותר מאשר בתחום החיסכון הגולמי; הוא הדין בנתונים המותאמים לגבי 1962. בכך משתקפת ההשפעה הרבה של הפיחות על חישוב הבלאי. היקף הבלאי במחירי חידוש תלוי ברמת מחירי ההשקעות, וכאן היה שיעור העלייה גבוה מעליית המחירים הממוצעת לאחר הפיחות (הן בשל מרכיב היבוא הגבוה והן בשל שיעורי המכס הנמוכים יחסית שהיו מוטלים על יבוא נכסי השקעה לפני הפיחות). עובדה זו חושפת את התמיכה העקיפה, שניתנה קודם לכן ליבוא מוצרי השקעה, וכן את ממדי אומדן-החסר של ההפרשות לבלאי בעבר (המסתכמים ב-64 מיליון ל"י ב-1961) — ראייה נוספת לכך ששער חליפין בלתי מציאותי גורם לעיוות החשבונות הלאומיים. בשיעור החיסכון הנקי ובהיקף החיסכון של הסקטור הציבורי ביחס לכלל התקבולים, להוציא אשראי, חלה ירידה (ראה לוח י"ט-2). בכך משתקפת, כמובן, בעיקר הירידה (בשיעור של שני-שלישים, במטבע חוץ) בהעברות החד-צדדיות לממשלה, עם התקרב השילומים מגרמניה לגמר ניצולם. אולם גם שיעור החיסכון מן "ההכנסה הפנויה" — ההכנסה המקומית בתוספת ההעברות השוטפות מחוץ לארץ — ירד. בהיקף ההעברות השוטפות (שהן בעיקר העברות המוסדות הלאומיים) במטבע חוץ, לא חל כמעט שינוי, וכתוצאה מהעלייה הניכרת בהכנסה המקומית ובצריכה חלה ירידה בשיעור החיסכון³.

חלקו של החיסכון מתוך ההכנסה המקומית במימון ההשקעה במשך ב-1960 וב-1961 גדול במידה ניכרת מהאומדנים הקודמים (ראה לוח י"ט-3). לפי האומדנים החדשים היה בחיסכון הנקי ב-1961, ללא התאמה לגבי שער החליפין, כדי מימון 29 אחוזים מההשקעה הנקייה⁴.

¹ העליה המוצגת בלוח י"ט-2, מ' 16-82 מיליון ל"י, היתה יכולה להחשב מובהקת אילו עסקנו בנתונים ללא התאמה, אולם לאחר ההתאמה אין זו עלייה גדולה למדי כדי להוציא את השינוי מכלל ספק.

² כנגד תוצאות אלה יש להזכיר כי שיקולים תיאורטיים וגישה שונה לבעיה מצביעים על אפשרות ירידה בחיסכון הפרטי. יתר על כן, השינויים הנזכרים תלויים במידת-מה בדרך ההקצאה של מספר סעיפי צריכה בין הסקטור הפרטי לציבורי (ריבית, למשל). כיוון ההתפתחות של חיסכון הסקטור הציבורי מושפע במידה רבה מכך, שסעיפים, כדוגמת הוצאות צבאיות, מוגדרים כהוצאות שוטפות.

³ לוח י"ט-4 להלן (חיסכון הסקטורים לפי מאזניהם) מציג את מה שכבר נזכר לעיל: העלייה בהוצאות הסקטור הציבורי שנתלוותה בירידה בתקבולי ההעברה, הביאה לחיסכון שלילי של הסקטור, ועשתה אותו נוסף לכך ממלוא נטו ללווה נטו ביחסים עם הסקטורים האחרים.

⁴ לעומת 17 אחוזים לפי האומדנים הקודמים. שינוי זה נובע בעיקר מתיקון אומדן ההשקעה על-ידי תיקון כלפי מעלה באומדן ההשקעה במלאי ובבנייה הציבורית למגורים. התיקונים המוחלטים בסדרות אומדני ההשקעה והחיסכון שווים, אולם בחיסכון מגיעה העלייה לשיעור רב במידה ניכרת מאשר בהשקעה.

לוח י"ט 2
 החיסכון, לפי חשבונות ההכנסה של הסקטורים השונים, 1960 עד 1962
 (מחירים שוטפים)

חוק לארץ	כל הסקטורים המקומיים		הסקטור הציבורי		כל הסקטור הפרטי		המוסדות שלא למטרת רווח		העסקים ומשקי הבית		
	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	
	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	באחוזים מההכנסה הגולמית	
1. התוצר הגולמי (לגבי סקטור חוק-לארץ — היבוא)											
	1,254	100	4,616	100	901	110	3,715	100	213	100	3,502
	1,513	100	5,446	100	1,126	100	4,320	100	238	100	4,082
	2,420	100	5,581	100	1,154	100	4,427	100	244	100	4,183
	2,681	100	6,602	100	1,445	100	5,157	100	273	100	4,884
2. הצריכה (לגבי סקטור חוק-לארץ — היצוא)											
	643	87.6	4,044	104.0	937	83.6	3,107	123.5	263	81.2	2,844
	756	86.5	4,709	95.0	1,070	84.2	3,639	123.1	292	82.0	3,347
	1,210	90.9	5,071	103.6	1,196	87.5	3,875	127.4	311	85.2	3,564
	1,416	89.4	5,904	104.0	1,503	85.3	4,401	124.9	341	83.1	4,060
3. החיסכון הגולמי (לגבי סקטור חוק-לארץ — עודף היבוא)											
	611	12.4	572	-4.0	-36	16.4	608	-23.5	-50	18.8	658
	757	13.5	737	5.0	56	15.8	681	-23.1	-54	18.0	735
	1,210	9.1	510	-3.6	-42	12.5	552	-27.4	-66	14.8	618
	1,265	10.6	698	-4.0	-58	14.7	756	-24.9	-68	16.9	824
4. הבלאי											
	—	7.9	364	4.3	39	8.7	325	6.1	13	8.9	312
	—	7.9	430	4.2	47	8.9	383	6.7	16	9.0	367
	—	8.9	494	4.7	54	9.9	440	7.8	19	10.1	421
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1. התוצר הגולמי (לגבי סקטור חוק-לארץ — היבוא)

2. הצריכה (לגבי סקטור חוק-לארץ — היצוא)

3. החיסכון הגולמי (לגבי סקטור חוק-לארץ — עודף היבוא)

4. הבלאי

1960
1961
1961 (מותאם)
1962

5. החיסכון הנקי מההכנסה המקומית (3)-(4)										
611	4.5	208	-8.3	-75	7.7	283	-29.6	-63	9.9	346
757	5.6	307	0.8	9	6.9	298	-29.4	-70	9.0	368
1,210	0.2	16	-8.3	-96	2.6	112	-34.8	-85	4.7	197
1,265	1.3	82	-8.4	-122	4.0	204	-32.0	-90	6.0	294
1960										
1961										
1961 (מותאם)										
1962										
6. החיסכון הנקי מההכנסה הפנויה ⁵										
—	8.4	404	1.4	14	10.2	390	1.1	3	10.9	387
—	9.1	516	8.2	100	9.4	416	0.3	1	10.0	415
—	5.9	350	3.8	50	6.5	300	7.8	28	6.4	272
—	5.9	410	1.7	27	7.2	383	—	0	7.7	383
1960										
1961										
1961 (מותאם)										
1962										
7. החיסכון הנקי מחוץ כל התקבולים להוציא אשראי ⁶										
—	14.8	765	14.8	167	14.8	598	7.7	23	15.4	575
—	15.5	940	19.5	270	14.3	670	6.7	22	14.9	648
—	15.6	1,028	20.5	322	14.1	706	15.9	62	13.9	644
—	13.5	1,021	7.2	122	15.2	899	6.2	24	16.0	875
1960										
1961										
1961 (מותאם)										
1962										
8. ההשקעה הנקייה במוצרי צריכה בני קיימא ⁷										
—	2.7	125	—	—	3.4	125	—	—	3.6	125
—	3.3	182	—	—	4.2	182	—	—	4.5	182
—	3.4	187	—	—	4.2	187	—	—	4.5	187
—	3.4	226	—	—	4.4	226	—	—	4.6	226
1960										
1961										
1961 (מותאם)										
1962										

1. נתוני 1961 לגבי התוצר הלאומי הנוצרי, המופיעים בטור "כ" כל הסקטורים המקומיים", הותאמו כך שישקפו את שינוי שער המטבע ב־1962. לגבי כל סקטור נערכה ההתאמה על ידי ניפוח הכנסתו בשיעור עליית מחירי התוצר הלאומי עקב ההתאמה $\left(\frac{5581}{5146} = 1.0248\right)$.

2. הצריכה הפרטית והציבורית הותאמו בשיעור עליית ערך מרכיב היבוא בהן בלירות ישראליות, על-יסוד העלייה בשערים האפקטיביים, כתוצאה מהפיחות ושינוי היטלים בעקבותיו.

3. ההתאמה היא בשיעור עליית מחירי הצריכה הפרטית בגלל הפיחות (6.5 אחוזים).

4. ההתאמה היא בשיעור עליית מחירי ההשקעה בגלל הפיחות (15.1 אחוזים).

5. ההכנסה הפנויה של כל סקטור כוללת את חלקו בתוצר הלאומי הנוצרי בתוספת תקבולי ההעברה מחוץ לארץ בחשבון שוטף.

6. חלקו של כל סקטור בתוצר הנוצרי בתוספת כל תקבולי העברה מחוץ לארץ.

7. ניתן להוסיף סעיף זה לכל אחד משלוש הגדרות החיסכון שכללה ולהרחיב בכך את מושג החיסכון; ההשקעה במוצרי צריכה בני-קיימא תיחשב לפיכך כהשקעה ולא כצריכה; להלכה זוהי ההגדרה הנכונה, גם אם אינה מקובלת למעשה.

83.4	1,637	88.5	1,522	91.7	1,370	95.3	1,129	המימון מתוך כלל התקבולים להוציא אשראי, (3)+(4)+(5)
16.6	326	11.5	198	8.3	124	4.6	54	המימון על-ידי אשראי מחוץ לארץ, **** (6)+(7)
100	1,963	100	1,720	100	1,494	100	1,183	סך כל מימון ההשקעה הגולמית
100	1,347	100	1,226	100	1,064	100	819	ההשקעה הנקייה
6.1	82	1.3	16	28.9	307	25.4	208	המימון המקומי (החיסכון הנקי)
93.9	1,265	98.7	1,210	71.1	757	74.6	611	המימון מחוץ לארץ (יבוא ההון הנקי)
6.1	82	1.3	16	28.9	307	25.4	208	המימון מתוך התוצר הלאומי הנקי, (2)
30.4	410	28.5	350	48.5	516	49.3	404	המימון מתוך ההכנסה הפנויה, (2)+(4)
75.8	1,021	83.9	1,028	88.4	940	93.4	765	המימון מתוך כלל התקבולים להוציא אשראי, (2)+(4)+(5)
29.2	326	16.1	198	11.6	124	6.6	54	המימון על-ידי אשראי מחוץ לארץ, (6)+(7)

* לרבות אומדני ההשקעה במלאי
 ** מותאם לנבי עליות המחיר המקומי של מרכיב היבוא בהשקעות, בעקבות הפיחות (כדומה להתאמה הכללית לנבי בלוח י"ט-2).
 *** אומדן זה של ההעברות בחשבון שוטף (או לזמן ארוך) כלול בסך הכל ליבוא ההון נטו.
 **** טור 6 כלכל לקוח ממאזן המשלומים, בעוד שטור 7 הוא ההפרש שבין ההשקעה הנולמית לבין כל שאר מקורות המימון (טורים 1 עד 6). סכום הטורים 6 ו-7 הוא האשראי נטו וההשקעות מחוץ לארץ. העובדה ששאר סוגי האשראי נטו עשויים להיות שליליים, כלומר, ייתכן שהאשראי נטו לזמן קצר לחוץ-לארץ הוא חיובי) מוסברת בכך שהנידול ביתרות מטבע ההון מהווה יצוא הון. כלומר רכישת נכס פיננסי של חוץ לארץ.

בחנינת הרכב מקורות המימון של ההשקעה מבליטה את ההשפעה המרחיקה לכת של השינוי החשבונאי, הכרוך בהעמדת אומדני 1961 על שער החליפין הממוצע של 1962. החיסכון הגולמי מתוך ההכנסה המקומית, אשר לפי נתוני 1961 היה בו כדי מימון מחצית ההשקעה הגולמית, יורד לאחר ההתאמה עד למטה משליש מהיקף ההשקעה. בד בבד עם זאת עולה חלקו של יבוא ההון הנקי במימון ההשקעה ממחצית ליותר משני שלישים. השפעת ההתאמה על משקל החיסכון הנקי לעומת ההשקעה רבה עוד יותר – אין הוא מגיע אלא לאחוז אחד מן ההשקעה הגולמית ול-1.3 אחוזים מההשקעה הנקייה. ב-1962 חלה עלייה ניכרת במשקל החיסכון הנקי במימון ההשקעה והוא הגיע ל-6 אחוזים, אולם שני המספרים כאחד כה נמוכים, עד שאין לראות את השינוי כמובהק מבחינה סטטיסטית.¹

כמה מהשינויים האחרים מובהקים יותר. (אפשרות הטעות פחותה כשמחשבים במישרין את ערכו במטבע ישראלי של סכום העברות נתון). בין מקורות המימון החיצוניים חל, כנראה, הגידול הרב ביותר בהעברות ההון הפרטיות בצורת אשראי לזמן ארוך והשקעה ישירה, שהן אותו חלק מיבוא ההון המבוסס על שיקולים כלכליים: העברות אלה גדלו מ-150 מיליון ל"י ל-246 מיליון ל"י לפי שער החליפין של 1962 והן מגיעות לשיעור של 12.5 אחוזים מההשקעה הגולמית במשק, ומהוות רבע מכלל יבוא ההון הנקי. בשאר סוגי אשראי חלה עלייה מ-48 מיליון ל"י ב-1961 ל-80 מיליון ל"י בשנה זו.² גידול זה משקף את היוקקות של הסקטור הציבורי לאשראי נוסף לכיסוי ההוצאות השוטפות. בסיכומו של דבר ירד חלקן של ההעברות החד-צדדיות בתנועות ההון וגדל חלקו של אשראי לסוגיו.

4. חיסכון הסקטורים לפי מאזניהם

הנתונים הסקטוראליים לשנת 1961 מבוססים על שער החליפין הרשמי, באין נתונים מספיקים לביצוע ההתאמה בשער החליפין (ראה לוח י"ט-4). נתונים מותאמים מובאים רק לגבי כל הסקטורים המקומיים יחד ולגבי סקטור חוץ-לארץ.

מאחר שהתחייבויות מקומיות רבות היו צמודות-דולר, גרם הפיחות שורה של רווחי הון והפסדי הון, ושינויים אלה בהונם של הסקטורים המקומיים היה בהם כדי להשפיע על התנהגותם גם בתחום החיסכון. לעומת זאת, לכלל רווחי ההון או הפסדי ההון של המשק ביחס לסקטור חוץ לארץ יש משמעות מעטה יותר.³ רווחים מסוג זה אינם חלק מן הגידול בערך הנכסים הנקי, שמקורו בהכנסה, ואין הם מהווים חלק מן החיסכון. לצורך חישוב החיסכון יש איפוא לנכות מתוספת הנכסים את רווחי ההון והפסדי ההון שמקורם בפיחות. יש עניין גם בהשוואת ממדי השינוי הנקי בהונם של הסקטורים, שמקורו בהסדרי ההצמדה, לממדי ההעברות המקומיות וההעברות מחוץ-לארץ. אולם אין הנתונים מאפשרים השוואה מעין זו.⁴

אין גם אפשרות של הפרדה מלאה בין נתוני סקטור משקי הבית לסקטור העסקים הפרטיים

¹ חישוב מדויק של המובהקות הסטטיסטית קשה לגבי החיסכון עוד יותר מאשר לגבי גדלים אחרים בחשבונות הלאומיים.

² לפי לוח י"ט-4 הגידול רב יותר אף כי רמת החיסכון כאן נמוכה יותר בשתי השנים.

³ ניתן להניח, לפחות, כי עליית ערכן בלירות ישראליות של יתרות מטבע חוץ, המוחזקות בידי הסקטור הציבורי ובנק ישראל, לא השפיעה על נוחגי ההוצאה והחיסכון שלהם. שינויים בערך יתרות מטבע החוץ וההתחייבויות במטבע חוץ של פרטים משפיעים, כמובן, על התנהגותם. ההשפעה על בעלי-חוב זרים פחותה, אם כי גם תכנית ההשקעה שלהם בישראל עשויות להיות מושפעות עלידי השינויים.

⁴ העדר נתונים אלה אינו מונע חישוב של החיסכון לפי נתוני הלוח, כיוון שמהשינויים בנכסים ובהתחייבויות נוכתה, כאמור, השפעת רווחי ההון והפסדי ההון, הקשורים בפיחות. בלוח י"ט-5, המציג ביתר פירוט שינויים בנכסים ובהתחייבויות של משקי הבית, הובאו כמה רווחים והפסדים שנבעו מן ההצמדה לדולר.

(להוציא את המוסדות הפינאנסיים), הן מבחינת זרמי האשראי הבין-סקטוראליים והן (במידה פחותה מזה) מבחינת השינויים בנכסיהם. (כך למשל, אין נתונים לגבי חלקו של כל סקטור במלאי הבניינים שבתהליך בנייה).

לוח י"ט-4 מבליט כמה מההתפתחויות שנזכרו לעיל. כך למשל, הפך הסקטור הציבורי ממלוו נטו ב־1961 ללווה נטו ב־1962. מעמדם של סקטורים אחרים לא נשתנה מבחינה זו. השינויים הבולטים ביותר הם הגידול בנכסים הפינאנסיים נטו של סקטור משקי הבית, והעלייה בהתחייבויות הנקיות של חברות הסקטור הציבורי. כנגד הגידול הרב בנכסים הפינאנסיים של משקי הבית חלה עלייה רבה עוד יותר בערכם בל"י של תקבולי ההעברה מחוץ-לארץ. מכאן, שבחיסכון משקי הבית, במידה שניתן להפריד בינו לבין זה של העסקים, חלה ירידה קלה. הגורם הקובע לגבי התנהגותו של סקטור משקי הבית הוא ממדי ההעברות בערך השוטף. העובדה שמבחינת המשק היה ערך התקבולים מחוץ-לארץ גבוה מערכם לגבי הפרט שקיבל אותם, לא היה בה כדי להגדיל את כוח הקנייה שלו. משום כך יש כדי להפתיע בעובדה שבחיסכון מתוך ההכנסה המקומית חלה ירידה כה קלה ב־1962, בעוד שההשקעה בנכסים ריאליים ופינאנסיים עלתה במידה רבה.² מנקודת ראות המשק הלאומי, ועל יסוד שער חליפין קבוע, חלה אפילו עלייה בחיסכון משקי הבית מן ההכנסה המקומית. למסקנה זו יש עוד יתר תוקף לגבי הסקטור המאוחד של משקי הבית והעסקים הפרטיים; סקטור העסקים הוא היחיד שבחיסכון שלו חלה, לפי הנתונים הבלתי מותאמים, עלייה ב־1962, אף כי עלייה קלה.

הסקטורים הפינאנסיים הגדילו את נכסיהם יותר מאשר את התחייבויותיהם, וחלה איפוא עלייה בחיסכון שלהם. אין אמנם נתונים על הבלאי וההעברות המקומיות של סקטורים אלה, אך אין בכך כדי לשנות את המסקנה. בחברות הסקטור הציבורי ניכרה מגמה הפוכה — נכסיהן גדלו פחות מהתחייבויותיהן הפינאנסייות, בתוספת הבלאי (על אף העלייה הרבה בערך שיכוני עולים שהועברו לבעלות עמידר). בניגוד לחיסכון חיובי מועט ב־1961 היה החיסכון הנקי של חברות אלה ב־1962 שלילי. הירידה בחיסכון חברות הסקטור הציבורי והסקטור הציבורי עצמו מסבירה את עיקר הירידה בחיסכון הלאומי בכללו.³ (לפי הנתונים הבלתי מותאמים).

¹ המדובר בחיסכון מן ההכנסה מפעילות כלכלית בלבד, שרק הוא מובא בלוח זה. החיסכון מתוך ההכנסה הפנויה של משקי הבית ניתן לחישוב על-ידי צירוף ההעברות החד-צדדיות השוטפות (47 מיליון ל"י ב־1961 ו־89 מיליון ל"י ב־1962, לפי הנתונים הבלתי מותאמים) לנתוני החיסכון בלוח. חישוב זה מעמיד את החיסכון מתוך ההכנסה הפנויה על 334 מיליון ל"י ב־1961 ועל 346 מיליון ל"י ב־1962. לחישוב החיסכון מתוך סך התקבולים, להוציא אשראי, יש להוסיף את יתרת ההעברות החד-צדדיות.

² מצב זה עשוי לשקף פיגור בהתאמת הצריכה לרמת התקבולים.

³ טור הטעויות והחיסכון שלא זוהה מציג את הפרשים בין החיסכון, המחושב לפי גישת המאזן, לבין התוצאה המתקבלת על-ידי חישוב לפי גישת ההכנסה, בלוח י"ט-2. האומדנים לפי שתי השיטות שונים, שכן הם מבוססים על שני מקורות שונים ובלתי תלויים לגבי יבוא ההון הנקי (או האשראי נטו מסקטור חוץ-לארץ). בלוח י"ט-2 נתקבל האומדן על-ידי הפחתת התקבולים החד-צדדיים מעודף היבוא (התוצאה המתקבלת, 326 מיליון ל"י ב־1962, היא זו המובאת בלוח י"ט-3 כסך המימון הנקי מחוץ-לארץ). בלוח י"ט-4 מובאים נתוני פרק ט"ו על זרמי הכספים במשק, המסכמים את תקבולי האשראי הנקיים מחוץ-לארץ בכל אחד מן הסקטורים המקומיים. נתוני זרמי הכספים מבוססים על מאזני הסקטורים. להלכה כוללת גישת זרמי הכספים חלק גדול יותר מן הטעויות וההשמטות של מאזן התשלומים (דהיינו יתרת סעיפי הזכות שנרשמו על סעיפי החובה). אם נובעות טעויות והשמטות אלה מרישום נמוך מדי של היבוא, כי אז קרובים יותר נתוני לוח י"ט-4 לאומדן הנכון של יבוא ההון מחוץ לארץ.

לוח י"ט-4

החיסכון לפי המאזנים המאוחדים של הסקטורים העיקריים, 1961 ו-1962

(מיליוני ל"י)

מחירים ושערי חליפין שוטפים							
השינוי בנכסים ריאליים	תקבולי העברה מחוץ לארץ	תקבולי העברה מקומיים בחשבון הון	השנוי בנכסים פינאנסיים בניכוי ההתחייבויות ¹	החיסכון הגולמי שאותר (1-2-3+4)	הבלאי	החיסכון הנקי שאותר (5-6)	החיסכון שלא אותר ושעויות ²
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1961							
204	261	35	148	56	47	9	—
55	92	2	-17	-56	16	-12	2
278	—	-5	-193	90	82	8	{ 334
8	—	{ -11	16	{ 231	{ 192	{ 37	
8	—		-1				
578	—		389				
363	280	-21	276	380	93	287	
1,235	280	-37	-291	701	367	334	³ 34
1,290	372	-35	-308	645	383	262	⁴ 36
1,494	633	—	⁵ -160	701	430	271	⁵ 36

(1) הסקטור הציבורי
(2) המוסדות שלא למטרת רווח
(3) חברות הסקטור הציבורי
(4) בנקים ומוסדות כספיים
(5) קופות הגמל וחברות הביטוח
(6) העסקים הפרטיים
(7) משקי הבית
סך כל משקי הבית והעסקים ³ (סעיפים 3 עד 7)
סך כל הסקטור הפרטי ⁴ (סעיפים 2 עד 7)
סך כל הסקטורים המקומיים ⁵

- (1) הסקטור הציבורי
 (2) המוסדות שלא למטרת רווח
 (3) חברות הסקטור הציבורי
 (4) בנקים ומוסדות כספיים
 (5) קופות הגמל וחברות הביטוח
 (6) העסקים הפרטיים
 (7) משקי הבית
 סך כל משקי הבית
 והעסקים³ (סעיפים 3 עד 7)
 סך כל הסקטור הפרטי⁴
 (סעיפים 2 עד 7)
 סך כל הסקטורים המקומיים⁵

סך כל הסקטורים המקומיים (לאחר התאמה לפי שער החליפין של 1962)

59	-43	494	451	-256	—	1,013	1,720
⁵ 36	793	—	793	⁵ 160	—	-633	—
-59	1,269	—	1,269	256	—	-1,013	—
3	-125	64	-61	-112	46	244	341
—	-90	22	-68	-7	—	114	53
	-79	126	-49	-331	-6	—	372
⁵ 58	58	290	348	-438	-12	—	774
				27		—	13
				5		—	5
				-470		—	756
	257	114	371	501	-28	581	423
⁵ 58	236	530	766	-268	-46	581	1,569
⁴ 58	146	552	698	-275	-46	666	1,622
⁵ 61	21	616	637	⁵ 387	—	939	1,963
⁵ 61	1,326	—	1,326	⁵ 387	—	-939	—

סקטור חוץ לארץ⁵

סקטור חוץ לארץ, (לאחר התאמה לפי שער החליפין של 1962)

1962

(1) הסקטור הציבורי

(2) המוסדות ללא כוונת רווח

(3) חברות הסקטור הציבורי

(4) בנקים ומוסדות כספיים

(5) קופות הגמל וחברות הביטוח

(6) העסקים הפרטיים

(7) משקי הבית

סך כל משקי הבית והעסקים³ (סעיפים 3 עד 7)

סך כל הסקטור הפרטי⁴ (סעיפים 2 עד 7)

סך כל הסקטורים המקומיים⁵

סקטור חוץ לארץ⁵

1. להוציא רווחי הון והפסדי הון הנובעים מההצמדה: אלה אינם חלק מתוספת הנכסים שמקורה בחיסכון.
2. החיסכון הנקי לפי לוח י"ט-2 פחות החיסכון הנקי לפי לוח זה.
3. סיכום-ביניים זה מתאים לטור "סקטור העסקים ומשקי הבית" בלוח י"ט-2. המדידה מצד ההכנסה מביאה לאומדנים נבונים יותר לגבי החיסכון הנקי וההיסכון הנולמי מתוך ההכנסה המקומית (סעיפים 3 ו-5) — ב"מיליון ל"י לגבי 1961 וב"מיליון 58 לגבי 1962.
4. סיכום-ביניים זה מתאים לטור "כל הסקטור הפרטי" בלוח י"ט-2. החיסכון הנקי וההיסכון הנולמי מתוך ההכנסה המקומית (סעיפים 3 ו-5) כאן נבונים יותר ב"מיליון ל"י לגבי 1961 וב"מיליון ל"י לגבי 1962.
5. ההפרש בחיסכון המקומי הכולל (וההפרש המקביל לכל בעודף היבוא) בין לוח זה ללוח י"ט-2 (שבו הסכום נבון יותר ב"מיליון 36 ל"י לגבי 1961 וב"מיליון 61 ל"י לגבי 1962) נובע כולו מההפרש באומדני האשראי נטו מחוץ-לארץ. בלוח י"ט-2 מבוסס האומדן על ההפרש שבין עודף היבוא הריאלי להעברות החדיצריות. בלוח זה הוא מבוסס על אומדני ניתוח זרמי הכספים לגבי האשראי לסקטורים המקומיים. שני האומדנים הם בלתי תלויים, והאחרון נבון יותר, האשראי נטו (לרבות השקעות מחוץ-לארץ), המתיישב עם נתוני לוח י"ט-2 מובא בלוח י"ט-3 (סעיפים 7+6). לגבי 1961 הוא מסתכם ב"מיליון ל"י ולגבי 1962 ב"מיליון 826 ל"י.

חיסכון משקי הבית לפי המאזן המאוחד שלהם, 1960 עד 1962

(מיליוני ל"י)

(מחירים ושערי חליפין שוטפים)

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת			
1962			
רווחי ההון בעקב ההצמדה לדולר	להוציא רווחי הון	1961	1960
השינויים בנכסי הון			
—	617	453	359
(1) השקעה גולמית בדיור			
—	159	57	27
(2) בניכוי: דירות המוחזקות על ידי חברות הבנייה הציבוריות ¹			
—	16	11	11
(3) רכישה של דירות שהוחזקו בשכירות ²			
—	51	44	-30
(4) בניכוי: שאר הדירות בבנייה, מהבנייה הציבורית ³			
—	*	*	*
(5) דירות בבנייה, מהבנייה הפרטית			
—	423	363	373
(6) דירות שאותרו ברשות משקי הבית (1-2+3-4)			
—	368	292	214
(7) ההשקעה הגולמית בנכסי צריכה בני קיימא			
—	791	655	587
(8) סך כל השינויים בנכסי הון			
השינויים בנכסים פינאנסיים			
—	44	30	26
(9) מזומנים			
—	78	29	60
(10) פיקדונות עובר ושב			
—	19	14	12
(11) תכניות חיסכון מאושרות			
66	89	43	18
(12) פיקדונות צמודים למטבע חוץ (פז"ק)			
1	-9	-4	23
(13) פיקדונות לזמן קצוב, בל"י			
—	17	*	*
(14) פיקדונות אחרים, בל"י ⁴			
—	5	1	1
(15) פיקדונות בבנק הדואר			
75	45	36	34
(16) פיקדונות לזמן קצוב, במטבע חוץ (תמ"מ)			
19	165	112	90
(17) זכויות בקופות הגמל ⁵			
*	13	10	6
(18) זכויות בחברות הביטוח ⁶			
1	-2	5	-14
(19) פיקדונות במוסדות פינאנסיים אחרים			
—	15	11	*
(20) פיקדונות "חיסכון לבנין" ⁷			
12	17	12	13
(21) ניירות ערך זרים ⁸			
(22) ניירות ערך מקומיים:			
* ⁹	70 ⁹	*	*
א. של הסקטור הציבורי ⁹			
—	13	*	*
ב. של הבנקים (מניות)			
8	24	*	*
ג. של המוסדות הכספיים			
*	*	*	*
ד. של חברות ציבוריות ועסקים פרטיים ¹⁰			
—	7	5	6
(23) אשראי למוסדות שלא למטרת רווח			
*	*	*	*
(24) אשראי ישיר לעסקים פרטיים			
—	7 ¹¹	*	*
(25) אשראי לממשלה ¹¹			
182	617 ¹⁶	304 ¹⁶	275 ¹⁶
(26) סך כל השינויים שנמדדו בנכסים פינאנסיים			

* לא ידוע.

חיסכון משקי הבית לפי המאזן המאוחד שלהם, 1960 עד 1962 (המשך)

(מיליוני ל"י)

(מחירים ושערי חליפין שוטפים)

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת			
1962			
הפסדי ההון בעקב ההצמדה לדולר	להוציא הפסדי ההון	1961	1960
—	37	12	14
—	29	21	11
—	6	3	4
47	4	85	61
—	-4	-32	-4
9	16	11	15
*	*	*	*
—	3	4	8
*	22	14	9
56	113 ¹⁶	118 ¹⁶	118 ¹⁶
ה שינויים בהתחייבויות			
(27) החוב למוסדות הבנקאיים			
(28) החוב לקופות הגמל			
(29) החוב לחברות הביטוח			
(30) החוב לבנקים למשכנתאות			
(31) החוב למוסדות פינאנסיים אחרים			
(32) החוב לחברות הסקטור הציבורי ¹²			
(33) החוב לעסקים הפרטיים ¹³			
(34) החוב למוסדות ללא כוונת רווח			
(35) החוב הישיר לסקטור הציבורי ¹⁴			
(36) סך כל השינויים שנמדדו בהתחייבויות			
ה ע ב ר ו ת			
—	581	280	243
—	492	233	202
—	28	21	17
126	—	—	*
(37) סך כל ההעברות מחוץ לארץ			
(38) העברות הון מחוץ לארץ בחשבון הון ¹⁵			
(39) העברות הון לסקטור הציבורי			
(40) רווחי הצמדה, נטו, שאותרו (26-36)			
ב ל א י			
—	114	93	79
—	142	110	89
—	256	203	168
—	16	16	16
(41) בלאי על בניינים			
(42) בלאי של נכסי צריכה בני קיימא			
(43) סך כל הבלאי			
ה ח י ס כ ו ן ה נ ק י ¹⁶			

* לא ידוע.

1. "עמיר", "רסקו" ו"שיכון ופיתוח".
2. מרשות הפיתוח.
3. שינוי במלאי הדירות מהבנייה הציבורית שבתהליך בנייה נאמד כדלקמן (במיליוני ל"י): 1960 — 32; 1961 — 64; 1962 — 71. חלק מסכומים אלה נכלל בסעיף 2, וסעיף זה (4) כולל את השאר.
4. לרבות פיקדונות כנגד ערבויות וחלק מהפיקדונות המיועדים למתן הלוואות.
5. הגירול ביותר נכסי הקופות, להוציא הפרשות המעביר לקרנות פיצויים (שהן כבעלותו של המעביר).
6. הגירול בקרנות ביטוח החיים של החברות הפועלות בישראל.
7. סעיף זה כולל את הגירול ביותר הפיקדונות במשך השנה, פחות משיכומים ומשלומים מפיקדונות אלה עבור דירות שנתקבלו. החיסכון הכולל במסגרת זו יכול אמנם להחשב כסך הפיקדונות פחות המשיכומים (27 מיליון ל"י ב-1961 ו-37 מיליון ב-1962), אולם הגירול בנכסי הדיוור בלוח זה כולל כבר אותו חלק מהדירות שנרכשו במסגרת "החיסכון לבניין" שעבורן שולם מכספי פיקדונות אלה.
8. נרכשו בעיקר בכספי פקדונות תמ"ם.
9. בעיקר מלווה ממשלתי קצר מועד (65 מיליון ל"י); יתכן שנכלל בסעיף זה גם אשראי למסדות הלאומיים. רווחי ההצמדה.

5. חיפושן משקי הבית לפי השינויים במאזניהם

בלוח י"ט-5 מובאים הנתונים המצויים לגבי השינויים בסעיפי מאזני משקי הבית. בשל חסרונם של נתונים שונים ואי מהימנות מספקת של אחרים אין להגיע מהאינפורמציה הכלולה כאן לאומדן החיפושן הכולל.

על הסעיפים החסרים והבלתי שלמים נמנים חלקם של משקי הבית בדירות מגורים שבתהליך בנייה (אם על-ידי בעלות ואם על-ידי מקדמות לקבלנים) וזרמי האשראי בין משקי הבית לעסקים, בעיקר רכישת ניירות ערך על-ידי משקי הבית ואשראי צרכני של עסקים. אין הלוח מביא את סיכום החיפושן שניתן היה לזהותו, שכן אין נתונים המאפשרים השוואה מלאה עם שנים קודמות¹. השוואה כזו מובאת בלוח י"ט-4.

בין השינויים הידועים ב-1962 חלו כמה התפתחויות בולטות: הגידול בדירות מגורים ברשות משקי הבית עלה ב-1962 על זה של 1961 (במחירים שוטפים; במחירים קבועים היה השינוי פחות בולט). ב-1961 לא ניכר גידול מעין זה לעומת 1960, שכן לעומת הגידול בהשקעה במגורים ב-1961 חלה עלייה רבה במלאי הדירות שבתהליך קנייה².

ההשקעה בנכסי צריכה בני-קיימא היתה דומה לזו של השנה הקודמת. באשראי למשקי בית מבנקים למשכנתאות חלה עלייה נטו של 4 מיליון ל"י בלבד לעומת עלייה של 85 מיליון ל"י ב-1961 (בחוב משקי הבית למוסדות אלה חלה עלייה של 47 מיליון ל"י נוספות בשל הפרשי הצמדה). התפתחות מפתיעה זו, בשנה שבה גדלה ההשקעה במגורים, מוסברת בפרעון המוקדם של משכנתאות במסגרת ההסדר המיוחד שנעשה לאחר הפיחות, אולם גם בניכוי הפרעון המוקדם בסכום של 55 מיליון ל"י בקירוב (שהופקדו אצל הממשלה) עדיין נמוך האשראי שנתנו הבנקים למשכנתאות ב-1962 מאשר ב-1961 (55 עד 60 לעומת 85 מיליון ל"י). מסתבר כי בתקופה

¹ אף-על-פי שסעיפי הנכסים וההתחייבויות המובאים בלוח מסתכמים יחד בסכום הקרוב לזה המתקבל מתוך נתוני זרמי הכספים, בתורת גידול הנכסים הפינאנסיים של משקי הבית, יש הבדל בינו לבין הנתונים המובאים בפרק ט"ו. ניתוח זרמי הכספים מיחס את הנכס או ההתחייבות לחייב או לזכאי הסופי, או המקורי, לפי המקרה (משכנתאות למשקי בית מתוך פיקדונות הממשלה נחשבים כהלוואות הממשלה למשקי בית, ולא כהלוואות הבנקים למשכנתאות) בלוח י"ט-5 וזהו הנכסים וההתחייבויות לפי משמעותם מבחינת משקי הבית עצמם.

² ייתכן שאין מסקנה זו מבוססת כל צורכה, שכן אין נתונים על חלקם של משקי הבית במלאי זה של דירות בתהליך הבנייה.

של משקי הבית על ניירות ערך של הסקטור הציבורי הניעו כנראה, להיקף ניכר, אולם אי אפשר עדיין להפריד בינם לבין רווחי הון של סקטורים אחרים בקשר לניירות ערך אלה.

10. נראה שהגידול שהל 1962 קטן מאשר ב-1961, אם כי אין לכך הוכחה הותכת.

11. לרבות אשראי קצר מועד מסוג השינוי בשכר ובמשכורות שלא שולמו וכדומה.

12. לרבות חוב ישרי כנגד משכנתאות ל"עמידה".

13. להלכה כלולים כאן גם חובות על קניות בתשלומים.

14. בעיקר אשראי לצורכי דיור למשקים החקלאיים.

15. להוציא 20 אחוזים מתשלומי הפיצויים האישיים מנרמניה (אומדן שיעור הפנסיה בפיצויים) וכן אומדן זהיר של תקבולי ההעברה הפרטיים הסדירים.

16. למעשה, ניתן לחשב מתוך נתוני לוח זה את החיפושן לפי כל אחד מ-3 המושגים המוצעים בלוח י"ט-2. אולם התוצאות לבני שלוש השנים לא תהיינה כנות השוואה, שכן כמה אומדנים שנכללו לבני 1962, לא נכללו לבני שתי השנים הקודמות. השוואות לבני החיפושן הנקי ורווחי ההון נטו מובאות בלוח י"ט-4. הנתונים על רווחי ההון נטו, המובאים שם לבני 1961 ו-1962, הם בני השוואה, אולם לבני 1961 לא ניתן להפריד למרכיביהם השונים.

להלכה ניתן לחשב את החיפושן לפי שלוש ההגדרות העיקריות מתוך לוח זה כדלקמן:

החיפושן מתוך ההכנסה המקומית = $41 - 30 - 37 + 26 + 6$;

החיפושן מתוך ההכנסה הפנויה = $41 - 39 - 38 + 26 + 6$;

החיפושן מתוך כלל התקבולים, להוציא אשראי = $41 - 39 + 30 + 26 + 6$.

ראיית ההשקעה בנכסי צריכה בני קיימא כחלק מהחיפושן מהיבט החלפת סעיף 6 בסעיף 8, וסעיף 41 בסעיף 43 בכל אחד מהחשבושים הללו.

החיסכון בחקלאות, לפי המאזן המאוחד של הענף, 1960 עד 1962*

(מיליוני ל"י)

1962	1961	1960	
			1. השינויים בנכסים
			השקעות בנכסים ריאליים על-ידי
105.0	96.3	113.5	המשקים החקלאיים (לרבות השקעה במלאי)
**	**	**	נכסים פינאנסיים
105.0	96.3	113.5	סך כל השינויים הידועים בנכסים
			2. השינוי בהתחייבויות
			אשראי בנקאי לזמן קצר
*** 15.0	4.1	13.9	אשראי בהכוונה
4.2	9.6	-0.5	אשראי שלא בהכוונה
19.2	13.7	13.4	סך כל האשראי הבנקאי לזמן קצר
			אשראי לזמן ארוך****
75.6	67.0	70.0	אשראי שנתקבל
13.0	12.0	9.0	בניכוי: פרעון הלוואות
62.6	50.0	61.0	סך כל האשראי לזמן ארוך
**	**	**	אשראי אחר
81.8	63.7	74.4	סך כל השינויים הידועים בהתחייבויות
23.2	32.6	39.1	3. החיסכון הגולמי ה"מאוחר" (1)-(2)
62.8	51.0	48.6	4. הבלאי
-39.6	-23.0	-6.5	5. החיסכון הנקי ה"מאוחר" (3)-(4)

* בנתונים הוכנסו תיקונים הדרושים על-מנת שאפשר יהיה להניע לשינויים בנכסים ובהתחייבויות הקשורים בפעילות החקלאית בלבד ולא בפעילותם הכלכלית של המשקים החקלאיים בשלמותה, הכוללת גם פעילות תעשייתית, ופעילות השייכת למסגרת משקי הבית.

** לא ידוע.

*** להוציא הסכרי הון בסך 8.8 מיליון ל"י.

**** מבנק החקלאות לישראל, הרשויות המקומיות והמוסדות הלאומיים.

שלאחר הפיחות, בה שררה אי־ודאות ביחס להסדרי ההצמדה, האיטו הבנקים למשכנתאות את קצב מתן האשראי.

שינויים נוספים בנכסים, המרמזים על עלייה בחיסכון, הם העלייה הניכרת בזכויות משקי הבית בקופות תגמולים ופנסיה וגידול במרבית סוגי הפיקדונות ובמזומן שבידי משקי הבית. התוספת לפיקדונות צמודי הדולר משקפת את הנטייה להשקיע בנכסים את הגידול בהעברות. אומדני השינויים בהחזקת ניירות ערך של מוסדות פינאנסיים וחברות הסקטור הציבורי ב־1962 מהימנים פחות מאשר הנתונים הכוללים בלוח. הם מובאים כדי להראות את הרכב הגידול בנכסים הפינאנסיים הנקיים של משקי הבית, לפי הסוגים השונים של הנכסים וההתחייבויות, על־יסוד נתוני ניתוח זרמי הכספים. אם אין מביאים בחשבון שני סעיפים אלה וכמה סעיפים קטנים שלא נאמדו ב־1961, מגיעה הירידה בחיסכון לשיעור רב מזה המובא בלוח י"ט־5, על יסוד נתוני זרמי הכספים לשתי השנים.¹

6. החיסכון החקלאי

הנתונים על שינויים בנכסים ובהתחייבויות של סקטור החקלאות (מקורות הכנסה והשקעות שלא בחקלאות לא הובאו בחשבון) מראים ירידה נוספת בחיסכון. לפי לוח י"ט־6 נמשך החיסכון השלילי, או הצריכה על חשבון ההון, בסקטור זה. מסקנה זו אינה מבוססת מעל לכל ספק, בהיעדר נתונים על כמה מסעיפים הנכסים וההתחייבויות (שינויים בנכסים והתחייבויות פינאנסיים הקשורים בזכאים שונים), אולם נראה שהיא קרובה יותר לאמת מאשר בשנים קודמות.

¹ חיזוק לכך יש ממקור אחר, שלפיו היתה ההשקעה הנוספת של משקי הבית בניירות ערך מכל הסוגים ב־1962 קטנה מאשר ב־1961, בעוד שההשקעות בניירות־ערך עלידי סקטור חוץ־לארץ גדלו יותר מאשר ב־1961.